

بررسی علل کاهش ثبت‌نام دانشجویان دکترا در چندین کشور جهان

Are PhDs losing their lustre?

Why fewer students are enrolling in doctoral degrees

چکیده

در سال‌های اخیر، شمار دانشجویان متقاضی تحصیل در مقطع دکترا در برخی کشورها از جمله استرالیا، ژاپن، برزیل و بریتانیا روندی کاهشی داشته است. کارشناسان سیاست‌گذاری علمی، این پدیده را نگران‌کننده ارزیابی کرده و عوامل اصلی آن را هزینه‌های بالای زندگی، دستمزدهای ناکافی پژوهشی و چشم‌انداز شغلی محدود پس از فراغت از تحصیل می‌دانند. این گزارش که مبتنی بر داده‌های منتشرشده در نشریه نیچر و گزارش‌های ملی است، به تحلیل ابعاد این مسئله و راهکارهای اتخاذشده در کشورهای مختلف می‌پردازد.

۱. روندهای کاهشی ثبت‌نام دکترا در کشورهای مختلف

بر اساس آخرین آمار منتشرشده در ژانویه توسط دانشگاه‌های استرالیا و شورای تحقیقات تحصیلات تکمیلی استرالیا (ACGR)^۱، تعداد ثبت‌نام‌کنندگان داخلی مقطع دکترا در استرالیا بین سال‌های ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۳ حدود ۸ درصد کاهش یافته است. این کاهش در حالی رخ داده که جمعیت استرالیا در همین بازه زمانی بیش از ۷ درصد رشد داشته است.

در ژاپن نیز روند نزولی از اوایل دهه ۲۰۰۰ آغاز شده است. آمارها نشان می‌دهد که شمار ثبت‌نام‌کنندگان داخلی مقطع دکترا در سال ۲۰۲۳ به ۱۵,۰۱۴ نفر رسیده، در حالی که این رقم در سال ۲۰۰۳ بالغ بر ۱۸,۲۳۲ نفر بوده است.

برزیل نیز از این روند مستثنی نبوده است. گزارش بنیاد فدرالی حمایت و ارزیابی آموزش‌های تکمیلی برزیل^۲، نشان می‌دهد که در سال ۲۰۲۲، شمار دانشجویان داخلی دکترا به کمترین میزان خود در نزدیک به یک دهه گذشته رسیده است.

کلودیا ساریکو^۳، مسئول اجرای یک پروژه در سازمان همکاری اقتصادی و توسعه (OECD)^۴، این کاهش آمارها را «زنگ خطری»^۵ برای کشورهای مربوطه توصیف کرده و هشدار می‌دهد که در صورت عدم اصلاح شرایط کاری و تنوع‌بخشی به مسیرهای شغلی، خطر فرار مغزها و کندشدن پیشرفت علمی وجود خواهد داشت.

^۱ Australian Council of Graduate Research (ACGR)

^۲ the Brazilian Federal Agency for the Support and Evaluation of Graduate Education (CAPES)

^۳ Cláudia Sarrico

^۴ Economic Co-operation and Development (OECD)

^۵ act as a wake-up call

۲. علل اقتصادی: هزینه زندگی در برابر دریافتی دانشجویان

در بسیاری از کشورها، نسبت نامطلوب هزینه‌های زندگی به میزان دریافتی دانشجویان دکترا به عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل بازدارنده شناسایی شده است.

در استرالیا، میانگین کمک‌هزینه تحصیلی دکترا حدود ۳۲,۰۰۰ دلار استرالیا (معادل ۲۰,۰۰۰ دلار آمریکا) است. لوییز شارپ، رئیس شورای دانشگاه‌های استرالیا (ACGR)، تصریح می‌کند که این مبلغ «بسیار پایین‌تر از حداقل دستمزد» است. وی همچنین خاطرنشان می‌کند که میانگین سنی دانشجویان دکترا در استرالیا به اواخر دهه سی‌سالگی می‌رسد؛ به این معنا که این دانشجویان اغلب دارای سابقه کاری، خانواده و مسئولیت‌های متعدد هستند و دریافت چنین مبلغی پاسخگوی نیازهای آنان نیست.

در ژاپن نیز فقدان امنیت مالی به عنوان یکی از دغدغه‌های اصلی دانشجویان دکتری مطرح است.

در کانادا، با وجود آنکه هنوز کاهشی در تعداد ثبت‌نام‌کنندگان رخ نداده است، آدام سارتی^۶، رئیس منتخب انجمن مطالعات تحصیلات تکمیلی کانادا^۷، تأکید دارد که نیاز به تأمین بودجه بیشتر برای دستمزد کافی دانشجویان دکترا در سال‌های اخیر به موضوعی داغ تبدیل شده است.

۳. اقدامات کشورها برای مقابله با بحران

در واکنش به این روند نگران‌کننده، برخی کشورها اقداماتی را اجرایی کرده‌اند:

-ژاپن: وزارت آموزش، فرهنگ، ورزش، علوم و فناوری (MEXT^۸) سال گذشته برنامه‌هایی برای تأمین بودجه اضافی جهت دانشجویان دکتری اعلام کرد. همچنین بهار گذشته، برنامه‌های راه‌اندازی دوره‌های کارآموزی بلندمدت و با حقوق برای تنوع‌بخشی به گزینه‌های شغلی پس از فراغت از تحصیل ارائه شد.

-برزیل: در سال ۲۰۲۳، دولت برزیل مبلغ کمک‌هزینه‌های دانشجویان تحصیلات تکمیلی را ۴۰ درصد افزایش داد که اولین افزایش در یک دهه اخیر بود. این اقدام در همان سال با افزایش جزئی تعداد ثبت‌نام‌ها همراه شد.

-کانادا: دولت کانادا سال گذشته برای نخستین بار در بیش از دو دهه، بورس‌های تحصیلی دانشجویان تحصیلات تکمیلی را افزایش داد. با این حال، آدام سارتی خاطرنشان می‌کند که این کمک‌ها تنها به دانشجویان ممتاز تعلق می‌گیرد و برای تأمین امنیت مالی سایر دانشجویان به تغییرات بیشتری نیاز است.

^۶ Adam Sarty

^۷ The Canadian Association for Graduate Studies

^۸ Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology

۴. ناپایداری شغلی و چالش‌های ساختاری

کاهش تعداد ثبت‌نام‌کنندگان در مقطع دکترا بخشی از روند گسترده‌تری است که نشان‌دهنده رویگردانی افراد از دنیای آکادمیک است. مطالعه OECD در سال ۲۰۲۱ نشان داد که سیاست‌گذاران، تأمین‌کنندگان بودجه و پژوهشگران در بسیاری از کشورها بر این باورند که حتی در جاهایی که تعداد ثبت‌نام کاهش نیافته، جذب بهترین استعدادها به برنامه‌های تحصیلات تکمیلی به دلیل افزایش نااطمینانی شغلی دشوارتر شده است.

هوگو هورتا^۹، پژوهشگر سیاست و عملکرد آموزش عالی در دانشگاه هنگ‌کنگ، اشاره می‌کند که در برخی نقاط جهان مانند چین، افزایش تعداد افراد دارای مدرک دکترا به حدی بوده که شمار مشاغل متناسب با آنان، به‌ویژه در محیط دانشگاهی، رو به کاهش است.

۵. تصورات عمومی و جایگاه اجتماعی دکترا

بخشی از چالش موجود نیز به برداشت عمومی از معنای داشتن دکترا مرتبط است. لوئیز شارپ^{۱۰} معتقد است که «این طرز فکر اشتباه وجود دارد که ما سراغ جوانانی می‌رویم که می‌خواهند تا آخر عمر دانشجوی باشند، آن‌ها را در برج عاج جای می‌دهیم، و وادارشان می‌کنیم که وقت خود را صرف مسائل پیچیده و بی‌خاصیت کنند که به هیچ دردی از جامعه نمی‌خورد». وی با قاطعیت اعلام می‌کند: «در حالی که هیچ‌چیز نمی‌تواند نادرست‌تر از این تصور باشد.» به گفته شارپ، در استرالیا دارندگان مدرک دکترا اغلب نقش‌های رهبری در جامعه از جمله در بخش‌هایی مانند دولت را بر عهده می‌گیرند.

نتیجه‌گیری

روند نزولی ثبت‌نام دانشجویان دکترا در چندین کشور، هشدار جدی به سیاست‌گذاران علم و آموزش عالی است. هزینه‌های بالای زندگی در کنار دستمزدهای پایین و فقدان امنیت شغلی، مهم‌ترین عوامل این بحران شناسایی شده‌اند. اقدامات اولیه برخی کشورها از جمله افزایش کمک‌هزینه‌ها و ایجاد دوره‌های کارآموزی، نتایج امیدوارکننده‌ای داشته است، اما برای حل ساختاری مسئله، نیاز به اصلاحات گسترده‌تر در نظام تأمین مالی پژوهش و تنوع‌بخشی به مسیرهای شغلی پس‌ادکترا وجود دارد.

doi: <https://doi.org/10.1038/d41586-025-00425-4>

کارشناس: فرما توسلیان

^۹ Hugo Horta

^{۱۰} Louise Sharpe